

tem in brachio tuo, » id est, propria tua potentia et fortitudine, quia non egesset aliorum auxilio. « Filios Jacob et Joseph, » id est, liberasti populum tuum, qui constat ex filiis Jacob et Joseph. Nominatur autem Joseph cum ipso Jacob patre suo, quia populus Israel constabat ex tredecim tribubus, quarum undecim descendebant ab undecim filiis Jacob, duæ autem a filiis Joseph, Ephraim videlicet et Manasse. Spiritualiter « noscitur fecit Deus virtutem, » id est, potentiam suam in populis omnium gentium, quia redemit ex omnibus gentibus populum suum a tyrannide diaboli, « in brachio suo, » quod est Christus. De quo dicitur *Isai. lxxv*: « Brachium Domini cui revelatum est? » Sunt autem in populo Dei filii Jacob, et filii Joseph, id est, ut S. Augustinus exponit, Judei et Gentiles ad fidem conversi. Per filios enim Jacob intelliguntur carnales Israelitæ, per filios Joseph ii qui in Christo renati sunt. Joseph enim invidia fratrum in Ægypto venditus, ibique primum humiliatus, deinde exaltatus Christum significat, qui invidia Judæorum extra Synagogam eiecit, venditus et humiliatus, deinde per resurrectionem et ascensionem ita exaltatus est, ut impletum sit quod in Psalmo *lxxi* dicitur: « Adorabant eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei. »

15. VIDERUNT TE AQUÆ, DEUS: VIDERUNT TE AQUÆ, ET TIMUERUNT, ET TURBATE SUNT ABYSSI.

Describit scissionem maris Rubri, quæ facta est quando Deus liberavit populum suum a servitute Pharaonis. Describit autem more poetico, tribuens aquis et sensum et tremorem, quasi ob timorem presentie Dei aquæ recesserint: quo modo etiam dicitur in *Psalm. cxlii*: « Mare vidit, et fugit. Viderunt, inquit, te aquæ, Deus; viderunt te aquæ, et timuerunt, » id est, aquæ maris Rubri ita siccate sunt jubente te, ac si maiestatem tuam viderent, et ob timorem et reverentiam fugissent. « Et turbate sunt abyssi, » id est, non solum in superficie, sed etiam in imo profundo existentes aquæ, quasi a presentia tua conturbate recesserunt. Abyssus enim nihil est aliud, nisi altitudo, sive profunditas aquarum. Spiritualiter aquæ populos significant, iuxta illud *Apoc. xvii*: « Aquæ multe sunt populi multi. » Aquæ igitur, id est, populi gentium viderunt Deum, quando liberavit Dominus populum suum, « quia vidit omnis caro salutem Dei, » *Isai. xl*. Viderunt autem per fidem non per speciem, « et timuerunt, » agnoscentes peccata sua et iudicia Dei; nam per Evangelium (ut dicit Apostolus *ad Rom. i*) sicut revelatur gratia Dei super penitentes et credentes: « Ita revelatur ira Dei super omnem impietatem et iniquitatem. » Et præcipue turbate sunt abyssi, id est, majores et aliores in gentibus, quia per fidem agnoverunt iudicia Dei esse abyssum multam, ut est in *Psalm. xxxiii*, et potentes poterant tormenta passuros, ut legitur *Sap. vi*. Unde in *Ac-*

tis Apostol. cap. xxiv, prædicante Paulo de justitia et castitate, et iudicio futuro: « Præses Romanorum Felix tremefactus est. »

16. MULTITUDO SONITUS AQUARUM, VOCEM DEDE-
RUNT NUBES.

17. ET ENIM SAGITTE TUE TRANSEUNT, VOX TONITRUI TUI IN ROTA.

Descriperat mirabile opus Dei in scissione maris Rubri; nunc describit reversionem maris et tempestatem ad obruendos Ægyptios: quod fuit etiam opus mirabile ejusdem Dei. « Multitudo, inquit, sonitus aquarum, » id est, maximus sonitus et fremitus aquarum postea successit, cum jubente te Deo, aquæ maris quæ steterant instar murorum, dum transiret populus Dei, magno impetu cadentes submerserunt, et suffocaverunt Ægyptios; quando etiam « sagitte tue » celestis, id est, fulmina discurrunt « transibant super eos, et vox tonitruu tui super rotas currum Pharaonis, » eas subvertebat, et in profundum dejecit. Habetur hæc historia in *Exod.* cap. xiv. Quod attinet ad verba, illud, *multitudo sonitus aquarum*, ex hebræo vertit S. Hieronymus, *excesserunt aquas nubila*, et hunc sensum manifeste recipiunt hebraice verba. Possunt lamen tres illæ voces hebraice, *זרעו כים ענבת*, *zorenu main haboth*, esse tria nomina distincta, et in casu recto, si solum mutetur unum punctum primæ vocis, et pro *zorenu*, legatur *zoremo*, quæ sic commode reddentur: *Inundatio ejus aquæ, nubila*, et sic videntur legisse Septuaginta Interpretes, et accepisse, per inundationem Dei, multitudinem aquarum obruentium Ægyptios; per aquas et nubila, accepisse causas illius inundationis, quæ fuerunt aquæ maris reverentes in locum suum, et nubila desuper fundentia aliam aquam, ut facilius involverentur in aquis Ægyptii. Hæc autem omnia significaverunt breviter per illa verba: « Multitudo sonitus aquarum; » nam et aquæ maris redeunt et aquæ descendentes e nubibus magnum sine dubio sonitum edebant. Illud, *vox tonitruu in rota*, varie admodum exponitur. S. Hieronymus ad litteram dicit vocem tonitruu in rota, esse sonitum tonitruorum in orbe terrarum, et hoc dicit confirmari ex verbis sequentibus: « Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. » Alii volunt dici, *voce tonitruu in rota*, id est, in æthere, sive in celo, quod rotundum est. Posset etiam dici *vox tonitruu in rota*, id est, in nube, quæ est quasi rota, sive currus Dei, ut ostendimus in explicatione *Psalm. xvii*. Sed communior expositio est quam supra posuimus, ut per *rota* intelligantur rotæ currum Pharaonis; quam expositionem tradit Theodoretus, et eam plurimi alii sequuntur. Spiritualiter sonitus aquarum est confessio populorum; vox nubium est vox prædicatorum Evangelii; fulmina et tonitrua sunt prohibita vite et miracula, quibus veritas fidei confirmatur. Sed illud, *vox tonitruu in rota*, pulchre admodum ex-

ponitur a S. Hieronymo, qui notat vocem tonitruu Evangelii tunc valde commovere populos, quando est in rota, id est, in homine plane spirituali et contemplore rerum terrenarum, qui terram vix tangat et transeat, quomodo currens rota in puncto terram contingit, et mox deserit et ad aliora defertur.

18. ILLUXERUNT CORUSCATIONES TUE ORBI TER-
RE: COMMOTA EST, ET CONTRAUIT TERRA.

Addit Propheta animadvertisse Judæis presentibus, sed etiam instar coruscationis celestis notam factam esse orbi terrarum, et inde commotionem et tremorem gentibus longe positus attulisse, quod verum esse testatur liber Josue, cap. iii, ubi Raab dicit: « Audivimus quod sicaverit Dominus aquas maris Rubri ad introitum vestrum, et perfirmimus, » etc. « Illuxerunt, ait, coruscationes tuæ orbi terræ, » id est, hæc mirabilia magna, hæc coruscationes, hæc signa, hæc miracula, « illuxerunt, » non solis Ægyptiis et Judæis, sed orbi terrarum, » longe lateque nota facta sunt, et ideo « commota est, et contrauit terra, » id est, habitantes in terra perturbati sunt, et populum Israeliticum formidare cœperunt. Spiritualiter significatur his verbis, quod in *Psalm. xviii* clarius habetur de predicationibus Evangelicis: « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terre verba eorum. »

19. IN MARI VIA TUA, ET SEMITE TUE IN AQUIS
MULTIS, ET VESTIGIA TUA NON COGNOSCENTUR.

Hic aperte describitur transitus filiorum Israel duce Deo, per novam et inusitatam viam, id est, per medium mare sicco vestigio. « In mari via tua, » id est, in mari novo et insolito modo inventi populo tuo viam, « et semite tuas in aquis multis, » id est, et semitam fecisti eidem populo inter aquas multas. « Et vestigia tua non cognoscentur, » id est, sic admirabili ratione reduxisti populum tuum per medium maris, ut nullus deinceps vestigia sua, et eandem viam inve-

nire poterit. Spiritualiter significatur his verbis, opera Domini non solum esse admirabilia, sed etiam investigabilia, quomodo via in mari investigabilis est, quia nulla in ea vestigia relinquuntur.

20. DEDUXISTI SICUT OVES POPULUM TUUM IN
MANU MOYSI ET AARON.

Hic fuit finis omnium operum mirabilium Dei in Ægypto et in mari Rubro, ut populum suum inde liberaret, et in terram promissionis introduceret: quod fecit per Moysen et Aaron primos pastores Synagoge. « Deduxisti, inquit, sicut oves populum tuum, » id est, magna facilitate, magna charitate, indefessa providebat deduxisti per desertum, et usque ad promissionis terram quasi ad pascua uberrima populum tuum; « in manu Moysi et Aaron, » id est, sub potestate et regimine duorum optimorum principum. Spiritualiter admonetur eos, qui ad terram promissionis, id est, celestem patriam perventuri sunt, deducendo esse sicut oves in manu Moysi et Aaron. Ita ut sint mites et patientes sicut oves in medio luporum, nam, ut dicitur *Matth. v*: « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. » Et *Luc. xxv*: « In patientia vestra possidebitis animas vestras. » Item, ut sinant se regi a magistratu ecclesiastico et civili; Deus enim etiam paucos quosdam per se docet et regat, tamen ordinarie per vicarios suos regit et docet, et filios obedientie vult esse electos suos. Nominatur autem hoc loco Moses ante Aaronem, non quod princeps politicus tantum esset Moses, et princeps ecclesiasticus Aaron; sed quia Moses primarius erat princeps ecclesiasticus et politicus, Aaron autem solum erat princeps ecclesiasticus, et a Mose, ut majore, consecratus et ordinatus. Quod enim Moses sacerdos esset, perspicuum est ex *Psalm. cxviii*: « Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, » et ex plurimis actionibus sacerdotalibus, quas exercuit. consecrans sacerdotes et tabernaculum, et offerens sacrificia, imo instituens ritus sacrificandi, et omnes cæremonias divini cultus.

PSALMUS LXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. Intellectus Asaph.

Attende, popule meus, legem meam: inclinate aurem vestram ad verba oris mei.

2. Aperiam in parabola os meum: loquar propositiones ab initio:

3. Quanta audivimus et cognovimus ea: et patres nostri narraverunt Libis.

4. Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera.

V. s. n. — Eruditiones [al. Eruditiones] Asaph.

Ausculata, populus meus, legem meam: inclinate aurem vestram ad verba oris mei.

Aperiam in parabola os meum: loquar ænigmata antiqua:

Quæ audivimus et cognovimus, et patres nostri narraverunt nobis.

Non sunt abscondita a filiis eorum, a generatione sequenti.

Narrantes laudes Domini, et virtutes ejus, et mirabilia ejus quae fecit.

5. Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel.

Quanta mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis.

6. Ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur: et exsurgent, et narrabunt filiis suis,

7. Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus exquirant:

8. Ne fiant sicut patres eorum; generatio prava et exasperans, generatio, quae non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus.

9. Filii Ephraim intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli.

10. Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare.

11. Et oblitii sunt benefactorum ejus, et mirabilia ejus, quae ostendit eis.

12. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Taneos.

13. Interrupti mare, et perduxit eos, et statuit aquas quasi in utre.

14. Et deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis.

15. Interrupti petram in eremo, et adaquavit eos velut in abyssu multa.

16. Et duxit aquam de petra, et deduxit tanquam flumina aquas.

17. Et apposuerunt adhuc peccare ei, in iram excitaverunt Excelsum in inaquoso.

18. Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis.

19. Et male locuti sunt de Deo: dixerunt: Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?

20. Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquae, et torrentes inardaverunt:

Numquid et panes poterit dare, aut parare mensam populo suo?

21. Ideo audivit Dominus, et distulit: et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel:

22. Quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutari ejus.

23. Et mandavit nubibus desuper et januas caeli aperuit.

Narrantes [al. *narrantes*] laudes Domini, et potentiam ejus, et mirabilia ejus, quae fecit.

Statuit contestationem in [al. *tae. in*] Jacob, et legem posuit in Israel: quae mandavit patribus nostris, ut docerent filios suos.

Ut cognosceret generatio subsequens: filii nascituri surgent, et narrabunt filiis suis.

Ut ponant in Deo spem suam: et non obliviscantur cognitionum [h. *adinventio*] Dei, et mandata ejus custodiant.

Et [al. *ut*] non sint sicut patres eorum generatio declinans, et provocans: generatio quae non preparavit cor suum, et non creditit Deo spiritus ejus.

Filii Ephraim intendentes, emittentes [al. *mittentes*] arcum: terga verterunt in die belli.

Non custodierunt pactum Dei, in lege ejus noluerunt ingredi,

Et oblitii sunt cogitationum [h. *adinventio*] ejus, et mirabilia ejus, quae ostendit eis.

Coram patribus eorum fecit mirabilia: in terra Aegypti, in regione Taneos.

Divisit [h. *disruptit*] mare, et transduxit eos: et stare fecit aquas quasi acervum [h. *in utre*].

Et duxit eos in nube per diem, et tota nocte in lumine ignis.

Scidit petram in deserto, et potum dedit quasi de abyssiis magnis.

Et eduxit rivos de petra, et elicuit quasi flumina aquas.

Et addiderunt ultra peccare ei, ut provocarent Excelsum in invio.

Et tentaverunt Deum in cordibus suis: pequentes cibum animabus suis.

Et loquentes contra Deum dicebant: Numquid poterit Deus parare mensam in solitudine?

Ecce percussit petram, et fluxerunt aquae, et torrentes inundaverunt:

Numquid et panem poterit dare, aut parare carnem populo suo?

Ideo audivit Dominus, et non distulit: et ignis accensus est in Jacob, et furor ascendit in Israel.

Quia non crediderunt in Deo: nec habuerunt fiduciam in salutari ejus.

Et praecipit nubibus desuper, et portas caeli aperuit.

24. Et pluit illis manna ad manducandum, et panem caeli dedit eis.

25. Panem angelorum manducavit homo: cibaria misit eis in abundantia.

26. Transtulit Austrum de caelo, et induxit in virtute sua Africum.

27. Et pluit super eos sicut pulverem carnem, et sicut arenam maris volatilia pennata.

28. Et ceciderunt in medio castrorum eorum: circa tabernacula eorum.

29. Et manducaverunt, et saturati sunt nimis, et desiderium eorum attulit eis: 30. non sunt fraudati a desiderio suo.

Adhuc escae eorum erant in ore ipsorum, 31. et ira Dei ascendit super eos;

Et occidit pingues eorum, et electos Israel impedivit.

32. In omnibus his peccaverunt adhuc, et non crediderunt in mirabilibus ejus.

33. Et defecerunt in vanitate dies eorum, et anni eorum cum festinatione.

34. Cum occideret eos, quaerebant eum, et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum.

35. Et rememorati sunt, quia Deus adiutor est eorum, et Deus excelsus redemptor eorum est.

36. Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei.

37. Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habitii sunt in testamento ejus.

38. Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum: et non disperdet eos.

Et abundavit ut averteret iram suam: et non accendit omnem iram suam.

39. Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens, et non rediens.

40. Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram concitaverunt eum in inaquoso?

41. Et conversi sunt, et tentaverunt Deum: et sanctum Israel exacerbaverunt.

42. Non sunt recordati manus ejus, die qua redemit eos de manu tribulantis.

43. Sicut posuit in Aegypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos.

44. Et convertit in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum ne biberent.

45. Misit in eos oenomyiam, et comedit eos; et ranam, et disperdidit eos.

46. Et dedit arugini fructus eorum, et labores eorum locusta.

Et pluit super eos manna, ut comederent, et triticum caeli dedit eis:

Panem fortium comedit vir: cibaria misit illis in saturitatem.

Abstulit Eurum de caelo, et induxit in fortitudine sua Africum.

Et pluit super eos quasi pulverem carnem, et quasi arenam maris volatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum: in circuitu tabernaculorum eorum.

Et comederunt, et saturati sunt nimis: et desiderium eorum attulit eis.

Non indignerunt de cupiditate sua [h. *non-dum expleverunt desiderium suum*]: cum adhuc cibus esset in ore eorum.

Furor ergo Dei ascendit super eos: et occidit pingues eorum, et electos Israel incurvavit.

In omnibus his peccaverunt ultra, et non crediderunt in mirabilibus ejus.

Et consumpsit in vanitate dies eorum, et annos eorum velociter.

Si occidebat eos, tunc quaerebant [al. *requerebant*] eum: et convertebantur et diluculo consurgebant ad Deum.

Et recordabantur, quia Deus fortitudo eorum, et Deus excelsus redemptor eorum est.

Et lactaverunt [al. *allectaverunt*] eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei.

Cor autem eorum non erat firmum cum eo: nec permanserunt in pacto ejus.

Ipse vero misericors propitiabitur iniquitati, et non disperdet:

Multumque avertit iram suam, et non suscitavit totum furorem suum.

Et recordatus est quia caro essent: spiritus vadens et non reveriens.

Quoties provocaverunt eum in deserto: afflixerunt eum in solitudine?

Et conversi sunt, et tentaverunt Deum, et sanctum Israel concitaverunt.

Non sunt recordati manus ejus: die [al. *diei*] qua redemit eos de tribulante.

Qui fecit [h. *posuit*] in Aegypto signa sua, et ostenta sua in regione Taneos.

Qui convertit in sanguinem fluvios eorum, et rivos eorum, ut non biberent.

Qui immisit in eos omne genus muscarum, ut comederent eos; et ranas, ut disperderent eos.

Qui dedit bruchos germen eorum, et laborem eorum locusta.

47. Et occidit in grandine vineas eorum, et ymores eorum in pruina.

48. Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessionem eorum igni.

49. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem: immisionem per angelos malos.

50. Viam fecit semitæ iræ suæ: non peperit a morte animabus eorum; et jumenta eorum in morte conclusit.

51. Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti: primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

52. Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem in deserto.

53. Et deduxit eos in spe, et non timuerunt: et inimicos eorum operuit mare.

54. Et induxit eos in montem sanctificationis suæ: montem, quem acquisivit dextera ejus.

Et eiecit a facie eorum gentes: et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.

55. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.

56. Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt.

57. Et averterunt se, et non servaverunt pactum, quemadmodum patres eorum: conversi sunt in arcum pravum.

58. In iram concitaverunt eum in collibus suis, et in sculpitilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt.

59. Audivit Deus, et sprevit; et ad nihilum redegit valde Israel.

60. Et repulit tabernaculum Silo: tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus.

61. Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici.

62. Et conclusit in gladio populum suum, et hæreditatem suam sprevit.

63. Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentata.

64. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt; et viduæ eorum non plorabuntur.

65. Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potus crapulatus a vino.

66. Et percussit inimicos suos in posteriora: opprobrium sempiternum dedit illis.

67. Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit.

68. Sed elegit tribum Juda: montem Sion quem dilexit.

Qui occidit in grandine vineas eorum, et ymores eorum in frigore.

Qui tradidit grandini pascua eorum, et jumenta eorum volucris [h. diabolis].

Qui misit in eos iram furoris sui: indignationem, et comminationem, et angustiam: immisionem angelorum malorum.

Munivit semitam furoris sui, non peperit a morte animæ eorum: et animantia eorum pesti tradidit.

Et percussit omne primogenitum in Ægypto, principium partus [h. doloris] in tabernaculis Cham.

Et tulit velut oves populum suum, et minavit eos sicut gregem in deserto.

Et eduxit eos cum fiducia et absque timore: inimicos autem eorum operuit mare.

Et adduxit eos ad terminum sanctificationis suam, montem istum, quem possedit dextera ejus.

Et eiecit a facie eorum gentes: et possidere eos fecit in funiculo hæreditatem, et collocavit in tabernaculis eorum tribus Israel.

Et tentaverunt, et provocaverunt Deum excelsum: et testimonia ejus non custodierunt.

Et reversi sunt, et prævaricati sunt ut patres eorum: incurvati sunt quasi areus inutilis.

Et provocaverunt eum in excelsis suis, et in sculpitilibus suis ad æmulandum eum concitaverunt.

Audivit Deus, et non distulit: et projecit vehementer Israel.

Et reliquit tabernaculum Silo: tentorium quod collocavit inter homines.

Et tradidit in captivitatem virtutem suam, et decorem suum in manu hostis.

Et conclusit in gladio populum suum, et in hæreditatem suam non distulit.

Juvenes ejus devoravit ignis, et virgines ejus nemo luit.

Sacerdotes ejus in gladio ceciderunt, et viduæ ejus non sunt fletæ.

Et evigilavit quasi dormiens Dominus: quasi fortis post crapulam vini.

Et percussit hostes suos retrorsum: opprobrium sempiternum dedit eis.

Et projecit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit.

Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.

69. Et ædificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundavit in sæcula.

70. Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium: de post fetantes accepit eum,

71. Pascere Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam.

72. Et pavit eos in innocentia cordis sui, et in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Et ædificavit in similitudine monocerotis [al. monocerotem] sanctuarium suum: quasi terram fundavit illud in sæculum.

Et elegit David servum suum, et tulit eum de gregibus ovium.

Sequentem fetas adduxit eum, ut pasceret in Jacob populum ejus, et in Israel hæreditatem ejus.

Qui pavit eos in simplicitate cordis sui, et in prudentia manuum suarum dux eorum fuit.

Argumentum. — Tribus Ephraim, numero opibusque potens, custoque arcus Domini, que a Josue usque ad Davidem in urbe Silo asserbatur, sub Judicibus *ἰσχυροῦς* in Hebræorum republica non semel ambiert [Jud. vii, 1; xii]. Novo rerum ordini sub Davide divitiis constituto sepius repognavit, meritoque animadvertit Verschuir; primariam Absolonice seditionis causam fuisse tribum offensionem et invidiam: conf. II Sam. xx, 2; donec tantum Salomone mortuo, republica schisma fuerit consummatum. Hic igitur Psalmus sub exitu regni Davidis compositus fuisse videtur, eo præsertim fine, ut pungeret septentrionales tribus, Ephraimitas potissimum, obrepugnantiam genti Davidicæ, ad quam solam jus summi imperii pertineat ex voluntate et decreto Jovæ: ita Hengstenberg, Rosenmüller carminis causa et origo ex domestico illo bello a Judæis cum Israëlitis gesto, Abia Jeroboamoque regibus, cujus historia II Chron. xii habetur, videtur repetenda. Maurer: «Scriptum esse post oriam inter decem tribus et Judam dissidia, facile intelligitur ex vers. 67 et 68. Sed accuratiora insuper apparent indicia temporis, quo editus sit Psalmus. Nam quod nusquam supra prosum orationem arguit longissimum carmen, documento est, referendum esse ad Psalmos post exilium Babilonicum factos (conf. vers. 9, 41, 60, 67, 69). Quod idem colligimus ex eo, quod incuriosus historie totus populi culgam fere in solos Ephraimitas transfert scriptor, utpote quod fecisse videatur acerbissimo quod post exilium Judæi in Samaritanos habebant odio permotos. In persequendo quod sibi proposuit argumento parum sibi constat scriptor. Proposuit ipsi est, ostendere Israëlitis, præsertim Ephraimitas, ex quo terram Canaanam occuparint, iterum atque iterum cum gravissimo suo detrimento a Jovæ defecisse, immemores beneficiorum in ipsos et majores divinitus collatorum. Sed viam mentionem fecit beneficiorum, quibus Jovæ ornaverit majores (vers. 12), quum in antiquissimum illud avum expatiatur, et quemadmodum se gesserint majores, quaque ipsis acciderint inie ab exitu ex Ægypto usque ad occupationem terre Cananæ lata oratione perscribit (13-55), ita ut a vers. 56 demum redeat ad propositum. » Psalmum Hengstenberg partitur ita: vers. 1-4, res gestæ Moysi temporibus ad populi instructionem scripte sunt; 5-8, hæc est populi Israëlitis destinatio, ut secundum Jovæ leges et ductum dirigatur, nec patrum suorum imitetur inobedientiam, 9-11, patrum, inquam, qui sæpius Ephraimitis dominatum exercebantibus Deo rebelles fuerunt: 12-48, nec non antea Moysæis temporibus; 49-55, v. g. cum Ægypto exierunt; 56-72, Ideo Ephraimam et Silonem rejecit Deus, ut Sionem et Davidem eligeret.

1. Carmen Asaphi.

Ausculata, mi popule, doctrinam meam, inclinate aurem vestram ad verba oris mei.

2. Aperiam in (vel *cum*) parabola os meum, proferam sententias ex prisco tempore.

3. Quæ audivimus et novimus, et patres nostri narraverunt nobis,

4. *Hæc* non celabimus filios eorum, ætati posteræ (nos) narrantes laudes Jovæ, et potentiam ejus et mirabilia ejus.

5. Nam constituit præcepta in Jacobo, et leges posuit in Israele,

quæ jussit patres nostros nota facere filiis suis,

6. Ut cognoscerent ea ætas posteræ, filii qui nascendi essent, ut *rursum* surgerent et narrarent *illa* filiis suis

7. Et ponerent in Deo spem suam,
nec obliviscerentur facinorum Dei,
et praecepta ejus observarent;
8. Neque essent ut patres ipsorum,
generatio refractaria et contumax,
generatio quae non firmarat cor suum,
et cujus animus non fuerat fidus (seu stabilis) cum Deo.
9. Filii Ephraim fuere armati sagittariorum,
verterunt terga die praelii.
10. Non observarunt foedus Dei,
et in lege ejus recusarunt ambulare.
11. Et oblitii sunt facinorum ejus,
et mirabilium ejus, quae ostenderat eis.
12. Coram patribus eorum fecit mira
in terra Aegypti, in campis Taneos.
13. Fidit mare, et traduxit eos,
et stare fecit aquas ut acervum.
14. Et duxit eos nube interdiu,
et per totam noctem luce ignis.
15. Diffidit rupes in deserto,
et potavit eos velut ex fluctibus copiose.
16. Et exire jussit fluenta (rivos) ex petra,
et decurrere fecit sicut torrentes aquas.
17. Et perrexerunt peccare in eum,
contumaces esse in Altissimum in terra arida.
18. Et tentarunt Deum in corde suo,
petentes cibum animis suis.
19. Et locuti sunt contra Deum:
« Num poterit Deus instruere mensam in deserto? »
20. En, percussit rupem,
et fluxerunt aquae, et torrentes effusi sunt:
« Num quoque panem poterit dare?
An parabit carnem populo tuo? »
21. Hinc audivit *id* Jova, et effudit se *in iram*,
et ignis (furoris ejus) accensus est in Jacobo,
atque ira Dei ascendit in Israele.
22. Non enim fidem habuere Deo,
neque fiduciam collocarunt in salute (auxilio) ejus.
23. Et jussit nubibus desuper,
et portas caeli aperuit.
24. Et pluit in eos manna ad edendum,
et frumentum caeli dedit eis.
25. Panem angelorum manducavit quisque,
cibum misit eis usque ad satietatem.
26. Exoriri fecit ventum orientalem in caelo,
et adduxit potentia sua ventum australem.

27. Et pluit super eos instar pulveris carnem,
et instar arenae maris aves alatas.
28. Et cadere eas fecit in medio castrorum ejus (populi),
circa habitationes (tentoria) ejus.
29. Et ederunt, et satiati sunt valde,
et desiderium (rem desideratam) eorum attulit eis.
30. Nondum recesserant a desiderio suo (his cibis),
adhuc cibus eorum in ore eorum erat:
31. Et ira Dei ascendit (astuavit) inter eos,
et eadem fecit inter robustos eorum,
et juvenes Israelis prostravit.
32. His non obstantibus peccarunt adhuc,
neque fidem habuere licet inter (vel per) mirabilia ejus.
33. Et consumpsit in halitu dies eorum,
et annos eorum in exilio repentino.
34. Quando interficiebat eos, et (tunc) quarebant eum,
et revertebant, et seclabantur eum.
35. Et in memoriam revocarunt Deum esse rupem suam;
et Deum altissimum vindicem suum.
36. Et pellexerunt eum ore suo (falsis promissis),
et lingua sua mentiti sunt ei.
37. Et cor eorum non firmum fuit cum eo,
nec fidi fuerunt in federe ejus.
38. Ipse vero, misericors, condonavit culpam, nec perdidit eos,
et multoties retrorsum egit iram suam,
nec concitavit omnem astum suum.
39. Et recordatus est quia caro ipsi,
halitus, qui abeat nec revertatur.
40. Quoties contumaces fuerunt in eum in deserto,
dolore (vel ira) affecerunt eum in solitudine!
41. Et quoties denno tentarunt Deum,
et sanctum Israelis dolere fecerunt!
42. Non recordati sunt manum (facinora) ipsius,
diem, quo liberavit eos ab adversario:
43. Ubi fecit in Aegypto signa sua,
et prodigia sua in campis Taneos.
44. Et convertit in sanguinem fluvios eorum,
et fluenta (rivos) sua non potuerunt bibere.
45. Misit in eos muscam, et absumpsit eos,
et ranam, et perdidit eos.
46. Et tradidit insecto voraci (e locustarum genere) proventum eorum;
et laborem eorum locusta.
47. Et interfecit grandine vitem eorum,
et sycomoros eorum formicis.
48. Et tradidit grandini pecus eorum,
et greges eorum fulminibus.
49. Misit in eos ardorem irae suae;

COMMENTARIA IN PSALMOS.

- furem, et sævitiam, et angustias, missionem (agmen) angelorum malorum.
50. Complauit viam iræ suæ, non tenuit a morte animas eorum, et vitam eorum pesti tradidit.
51. Et percussit omne primogenitum in Ægypto, primitias virum (primogenitos) in tentoriis Cham.
52. Et proficisci fecit populum suum sicut oves, et duxit eos sicut gregem in deserto.
53. Et duxit eos tuto, nec timuerunt; et hostes eorum operuit mare.
54. Et perduxit eos ad fines suos sanctos (terram Cananæam), ad montem hunc (Sionis), quem acquisiuit dextera sua.
55. Et pepulit eorum iis gentes, et sorte distribuit illos in partem admensam hæreditatis, et habitare fecit in tentoriis eorum tribus Israelis.
56. Et (tamen) tentarunt et detrectarunt Deum altissimum, et præcepta ejus non obseruauerunt.
57. Et recesserunt et defecerunt, ut patres eorum; converterunt se, ut arcus (sagittarius) dolosus.
58. Et irritarunt eum excelsis suis, et imaginibus (idolis) suis inuidiam ejus concitarunt.
59. Auidit *id* Deus, et effudit se *in iram*, et repudiavi nimis Israellem.
60. Et dereliquit habitationem Siluntis, et tentorium quod collocavit inter homines.
61. Et tradidit captiuitati potentiam suam, et splendorem suum manui adversarii.
62. Et tradidit gladio populum suum, et in hæreditatem suam exarsit ira.
63. Juvenes ejus vorauit ignis, et virgines ejus non sunt celebratæ.
64. Sacerdotes ejus gladio ceciderunt, et viduæ ejus non fleuerunt (fletu solemni).
65. Tum evigilauit instar dormientis Dominus, instar herois victi a vino.
66. Et percussit adversarios suos retrorsum, contursum suam sempiternam imposuit eis.
67. Et repudiavit tentorium (familiam) Josephi (decem tribus); et tribum Ephraim non elegit.
68. Et elegit tribum Judæ, montem Sionis, quem dilexit.
69. Et ædificauit ut excelsa (cælum) sacrarium suum. ut terram, quam fundauit in sempiternum.
70. Et elegit Davidem seruum suum, et sumpsit eum de callis ovium.
71. De lactantibus (ovibus) adduxit eum,

PSALMUS LXXVII.

- ut pasceret Jacobum, populum suum, et Israellem, hæreditatem suam.
72. Et pavit eos (Davides) in integritate cordis sui, et prudentibus (propr. prudentiis) manibus suis duxit eos.

NOTE.

Vers. 1. *Carmen*, hebr. *masil*: vid. Ps. xiv, 1. — Vers. 2. *Aperiam*, aperire volo. *Parabola*: conf. quæ Prov. 1, 4 adnotauimus. *Sententias*, documenta ex rebus prisca petita. — Vers. 3. Alii neclunt versum 3 cum versu 2. — Vers. 5. *Præcepta*, propr. *testimonium*, ut non modo *præcepta*, sed etiam res *gesta* significentur. — Vers. 8. *Firmarunt* in fidelitate erga Deum. Hengstenberg vertit *disposuerat*, *applicauerat*, puta ad Deum. — Vers. 9. *Proprie, armati inter levantes arcus*, i. e. e genere sagittariorum, i. e. fiere tam incerti, infideli, fallaces, ut solent esse sagittarii, qui, cum pugnant, fugam simulant, ut hostem eo certius feriant: quæ intelligenda sunt de fallacia ac defectione a Deo: conf. vers. 57; forsitan alluditur ad Salmasaris victorias de 10 tribubus reportatas. Alius hunc vers. cum præced. necit ita: *Ut filii Ephraim, arcum comprehendentes*, et sagittas *mittentes*, sive, et eum *arcum a se projicientes* ad celeriorem fugam. — Vers. 12. *Tentis*, propr. *Tsoan*, regia Pharaonis sedes. — Vers. 18. Quid ob Israelitis tunc peccatum? Vel quia petierunt sine spe ac fiducia consequendi; vel quia petierunt ad vitam non necessaria, siquidem habebant manna, sed ad voluptatem et delicias, quod vates exprimit per *animis suis*, seu *appetitui suo*, vel pro *appetitui suo*. — Vers. 20. Duo quoque priora hemistichia in ore Dei Maurer ponit. — Vers. 21. *Ignis*: cf. Num. xi, 1. — Vers. 25. *Panem* e regione *angelorum*, e cælo demissum; vel, quod minus placet, *panem exquisitiorem*, *delicatiorem*. — Vers. 26. Ad cogendas et advehendas volucres. — Vers. 32. Alii, ... *habere mirabilibus ejus*. — Vers. 33. *Consumpsit quasi halitum*, ita ut quasi halitus et fumus evanescerent. Hengstenberg, *in vanitate*, dum 40 annos irent et redirent in deserto. — Vers. 41. *Dolere fecerunt*: Hengstenb. *dehonestarunt*. Vers. 45. *Arob* alii insectorum omnis generis colluviem interpretantur, alii *muscam caninam*. — Vers. 47. *Formicis*; alii, *grandine majori*, vel *pruina*. — Vers. 49. *Malorum*, gall. de *châtiment*, de choses mauvaises, ut Prov. xvi, 14, commemoratur *angelus mortis*. — Vers. 50. *Complauit viam*, gall. *il a donné carrière*. *Non tenuit a morte*, non denegavit morti. — Vers. 55. Hengstenberg, et *cadere fecit eos*, puta gentes, vel populi earum terras, in partem hæreditatis, seu populi sui. — Vers. 56. *Detrectarunt*: alii, *excussarunt*. — Vers. 57. *Defecerunt*: alii, *deceperunt*. Pro *converterunt se*, alii *mutati sunt*. Alii: vid. vers. 9. Male quidam per *arcus dolosus* intelligunt arcum qui perperam jaculatur. — Vers. 58. *Excelsis suis*, exstruendo sibi passim fana aut sacella, vel plantando lucos in collibus ac montibus, gentilium more, ut ibi coleretur Baal, aut alius fictitius deus. — Vers. 60. *Quod collocavit*: alii, *in quo habitavit*; alii, *in quo habitare fecit*, puta nomen suum. — Vers. 61. *Arca* est divinitus potentia et splendoris sedes. Alii, *potentiam*, ... *splendorem ejus*, puta Israelis. — Vers. 63. *Celebrata*, puta carminibus *nuptialibus*, non vero exiitibus, ut volunt Alexandrini, legentes *hailou*. — Vers. 65. Respicuntur victoriæ, quas a Philistæis reportaverant Samuel, Saul, Davides. — Vers. 66. *Retrorsum*, ita ut fugerent retro. Alii, *a tergo*: cf. I Sam. v, 9. — Vers. 69. *Cælum*, quod nunquam loco movetur, et *terra*, firmissimis fundamentis superstructa, similitudinem exhibet constantia et stabilitatis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Intellectus Asaph.

Hic titulus admonet Psalmum non esse ita facilem et apertum, ut in superficie appareat. Videtur enim Psalmus totus historicus esse, atque ad hoc solum compositus, ut populus agnoscens beneficia Dei et ingratiitudinem veterum Israelitarum, qui propterea graviter puniti sunt, discant sequi potius legem Dei, quam exempla majorum. Ceterum non hoc solum Davidi propositum est in hoc Psalmo, sed etiam adumbrare regnum Christi, qui ex tribu Juda et familia David existens finem dedit veteri Testamento et novum longe excellentius et felicis inchoavit. Id enim significavit David in extremo Psalmo, ubi posteaquam varia peccata et varia flagella populi enarravit, tandem concludit Deum eligisse Judam, non Ephraim, et ex Juda ipsum Davidem, qui deinceps magna tranquillitate populum Dei regeret et gubernaret. Hoc igitur admonet titulus: *Intellectus Asaph*, ut nimirum Asaph, cui Psalmus cantandus dabatur,

intelligeret, et alios intelligere faceret mysterium futuri Messiae, et hoc indicant nomina parabolarum et prophetiarum, quae habentur in secundo versiculo Psalmi.

EXPLICATIO PSALMI.

1. ATTENDITE, PŒPULI MEI, LEGEM MEAM: INCLINATE AUREM VESTRAM IN VERBA ORIS MEI.

David, hortaturus populum longissimo sermone, capitulatio attentionem, ostendens se utilis et magna locuturum. Attendite, inquit, legem meam, id est, præceptiones meas, quæ vos dirigere poterunt ad felicitatem, instar legum optimarum et sapientissimarum. Atque ad ipsam repetens et declarans addit: « Incline aures vestram in verba oris mei; » quod dixerat: « Attendite, » nunc dicit: « Incline aures vestram; » et quod dixerat, « legem meam, » nunc dicit, « verba oris mei; » proinde per legem non intelligit legem Moysi, quæ proprie dicitur lex; sed verba sua, quibus populum instruere et exhortari volebat, quomodo accepit nomen legis Dominus, cum ait *Joan. xv*: « Ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. » Porro, *inclinare aures*, significat obedientes et humiliter audire, quando dicitur populo: « inclina aurem tuam, » sed cum dicitur deo: « inclina aurem tuam, » significat clementer et misericorditer audire. S. Augustinus hunc primum versiculum tribuit Deo, non Davidi, quia deus legem suam dedit populo, non Davidi. Sed, ut diximus, hic non agitur de lege proprie dicta, sed de sermone hortatorio. S. Hieronymus hunc eundem versiculum vult esse verba Christi, non Davidis, quia S. Mattheus, cap. xiii, scribit Christum loqui solitum in parabolis, « ut adimpleretur quod scriptum est: Aperiã in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi; » quæ verba habentur in secundo versiculo hujus Psalmi; sed S. Mattheus allegavit hunc locum, non ut ostenderet verba hujus Psalmi esse verba Christi, non Davidis; sed ut significaret Davidem loquentem in parabolis figuram fuisse Christi, qui in parabolis locutus erat; quemadmodum cum Joannes dicit cap. xix: « Facta sunt hæc, ut Scriptura impletur: Os non comminuetur eis eo, » non vult negare de agno Paschali dicta esse verba illa *Exod. xii*: « Os non comminuetur eis eo; » sed indicare vult agnum Paschalem figuram Christi fuisse, et ideo Deo proinde factum esse, ut non frangerentur crura Christi crucifixi, quando contracta sunt crura duorum latronum, qui cum ipso crucifixi fuerant. Quod autem nos diximus, secuti Theodoretum ex veteribus, et multos recentiores, verba hujus versiculi, ut etiam sequentium, esse Davidis, colligitur ex tertio versiculo, ubi Propheta continuans sermonem suum addit: « Quanta audivimus et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis, » quæ cerle neque Deo, neque Christo conveniunt.

2. APERIAM IN PARABOLIS OS MEUM, LOQUAR PROPOSITIONES AB INITIO.

Hæc est ratio cur David petat attente et humiliter audiri verba sua, quia videlicet verba hujus Psalmi continent res obcuras et secretas, quæ non possunt intelligi, nisi attente et humiliter audiantur. Per *parabolas* intelliguntur hoc loco « similitudines, » sive « proverbia, » quæ breviter et metaphorice esse solent. Per *propositiones* intelliguntur *enigmata*, quæ obscurissima sunt: id enim significat vox hebraica *חידוה* *chidoh*, et græca *επιβοηα*, ut perspicuum est ex cap. *xiv* *Judic.*; ubi enigma illud Samsonis, « de comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo, » vocatur hebraice *חידוה* *chidoh*, et græce *problema*. Multa sunt autem in hoc Psalmo proverbialia et enigmata, ut suis locis videbimus; sed illud potissimum enigma hic significari videtur, quo per regnum Davidis figuratur regnum Christi, et per montem Sion adumbratur Ecclesia. Per *illud, ab initio*, si corticem Psalmi respiciamus, videtur intelligi tempus liberationis populi a captivitate *Aegyptiaca*, quo tempore cepit populus Israel sub *Mose* formam habere republicæ, et regi legibus et judiciis. Sic enim habetur versu sexto: « Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel; » sed S. Mattheus, cap. *xiii*, citans hunc locum, declarat hoc initium intelligendum esse de initio mundi, dicens: « Ut adimpleretur quod scriptum est: Aperiã os meum in parabolis, eructabo abscondita a constitutione mundi. » Itaque sensus est: Proferam sententias quæ fuerunt abscondite, et quasi enigmata a principio mundi; quamvis enim mysteria Christi omni tempore prædicta et adumbrata fuerint, tamen velata erant, et paucissimis aperte revelata. De qua re sic loquitur Apostolus *ad Ephes. iii*: « Mihi autem omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divinitas Christi; et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo. » Proprie autem S. Mattheus dixit *eructabo*; nam vox hebraica hoc loco posita non significat *loqui* quocumque modo, sed *evulsi*, *profundere*, *ex imo corde proferre*: quod per vocem *eructare* satis aperte explicatur, ructus enim ex plenitudine oritur.

3. QUANTA AUDIVIMUS ET COGNOVIMUS EA, ET PATRES NOSTRI NARRAVERUNT NOBIS.

4. NON SUNT OCCULTATA A FILIIS EORUM, IN GENERATIONE ALTERA.

5. NARRANTES LAUDES DOMINI ET VIRTUTES EJUS, ET MIRABILIA EJUS QUÆ FEGIT.

Narraturus historiam rerum gestarum, sub quibus tegebantur mysteria abscondita a constitutione mundi, docet eam historiam accepisse se a patribus, qui et ipsi a majoribus suis acceperunt. « Loquar, inquit, propositiones ab initio, quanta videlicet audivimus et cognovimus, » quoniam « patres nostri narraverunt nobis, » tum scriptis litteris, tum ore proprio; non enim « occulta » esse voluerunt « ea filiis suis, » quos post se « in generatione altera relinquebant: » qui quidem patres narrantes erant laudes Domini et virtutes ejus, id est, potentiam ejus admirabilem et mirabilia opera quæ fecit: ob quæ dignissimus est omni laude. Illud, *quanta*, in hebræo est *quæ*; quare in græco et latino codice ponitur *quanta*, pro *quancumque*, vel *quocumque*. Illud, *ea*, redundat apud Latinos, sed usitate ponitur apud Hebræos. Illud, *et patres nostri*, videtur positum pro *nam patres nostri*. Siquidem et sæpissime usurpatur apud Hebræos pro *enim*, ut alias admonuimus. Illud, *non sunt occulta*, non repugnat verbis S. Matthei: « Eructabo abscondita; » nam res geste non sunt occultate a filiis narrantium eas; sed mystica significatio abscondita erat ab eis. Denique illud, *narrantes*, conjungitur cum nomine *patres*, ut S. Augustinus notavit; ac per hoc verba interposita deberent claudi per parenthesis hoc modo: « Patres nostri narraverunt nobis (non sunt occulta a filiis eorum in generatione altera) narrantes laudes Domini, » etc. Posset etiam illud participium, *narrantes*, conjungi cum pronome subintelleto hoc modo: Nos igitur narrantes erimus laudes Domini et virtutes ejus, etc.

6. ET SUSCITAVIT TESTIMONIUM IN JACOB, ET LEGEM POSUIT IN ISRAEL.

7. QUANTA MANDAVIT PATRIBUS NOSTRIS NOTA FACERE EA FILIIS SUI, ET COGNOSCAT GENERATIO ALTERA.

8. FILII QUI NASCUNTUR ET EXURGUNT, ET NARRABUNT FILIIS SUI.

Hic incipit narrare res gestas a Deo, quas a patribus accepit: ac primo loco ponit, quod Deus dederit populo Israelitico legem et mandata per Moysen, et jussert eam legem et mandata tradi filiis a parentibus, et sic propagari ad posteritatem. Illud, « et, » potuisset omitti, ut S. Hieronymus omisit; nam habetur quidem in hebræo, sed nihil conjungit. Additur enim ornatus gratia non solum in principio periodorum, sed etiam in principio librorum, ut in *Levit.*, *Numer.*, *Josue*, *Ruth*, *Ezechiel*, et aliorum. Illud, *suscitavit* sumptum est ad verbum ex hebræo *קמץ*; sed potuisset etiam *verbi*, *stare fecit*, sive *constituit*, sive *posuit*. Vox *testimonium* nihil aliud hoc loco nisi *legem* significat. Vocatur autem *lex Dei testimonium*, quia testificatur hominibus quæ sit voluntas Dei, ut fusius diximus in explicatione Psalmi decimi octavi, versiculo octavo. Itaque idem om-

nino est, « suscepit testimonium in Jacob, » cum eo quod sequitur: « Legem posuit in Israel, » id est, dedit Deus legem suam filiis Jacob, qui et Israel dictus est. Illud, *quanta mandavit*, in hebræo est, *אמר*, *אמר*, id est; *quæ mandavit*; proinde vox *quanta* accipienda est pro *quocumque*, sive *quocumque*: ex quo intelligimus nomine *legis* significari hoc loco non solum legem Decalogi, sed omnia mandata moralia, ceremonialia et judicialia, quæ habentur in quinque libris Moysi.

9. UT PONANT IN DEO SPEM SUAM, ET NON OBLIVISCANTUR OPERUM DEI, ET MANDATA EJUS EXQUIRANT.

10. NE FIANT SICUT PATRES EORUM, GENERATIO PRAVA ET EXASPERANS.

11. GENERATIO, QUÆ NON DIREXIT COR SUUM, ET NON EST CREDITUS CUM DEO SPIRITUS EJUS.

Explicat Propheta cur Deus legem dederit populo suo, et mandaverit ut parentes docerent filios suos, et filii nepotes patrum suorum. Ratio enim fuit, ut filii Israel non sperarent in diis falsis et idolis gentium, sed in Deo vero, qui legem sanctam de celo illis dederat, non sine ingentibus prodigiis: nec non ut nunquam obliviscerentur mirabilem operum Dei, quæ fecit in liberatione eorum de servitute Pharaonis. Præterea, ut solliciti quærerent quid vellet ab eis Deus, atque id opere impleverent. Denique ut non imitarentur ingratiudinem et infidelitatem majorum suorum, qui affecti maximis beneficiis a Deo per Moysen, ingrati fuerunt. Nam et in *Agypto* cum essent, ægre adduci poterunt, ut crederent Mosi; et egressi de *Agypto*, sæpissime detecerunt ad obedientiam Moysi et Dei, assidue murmurantes, et (quod gravius est) vitulos aureos adorantes. Illud, *generatio quæ non direxit cor suum*, significat, populum Hebræorum non habuisse cor directum firmum ad Deum, sed ad varia auxilia respexisse. Illud autem, *et non est creditus cum Deo spiritus ejus*, clarius est in hebræo codice; sic enim verti potest ad verbum: *Et non fuit fidelis ad Deum spiritus ejus*. Vox autem latina accipienda est in significatione non passiva, sed activa, ac si esset dependentis conjugationis: « Non est creditus cum Deo, » id est, non crediti Deo spiritus ejus: sic enim exponit S. Augustinus; vel accipiendum est verbum *creditus* pro *fidelis*, ut accipiunt verbum græcum *πιστων* Theodoretus et Euthymius. Itaque sensus erit: Non fuit fidelis spiritus populi cum Deo, quia sæpe defecit a fide et obedientia.

12. FILII EPHREM INTENDENTES, ET MITTENTES ARBUM, CONVERSI SUNT IN DIE BELLE.

Plerique notari vult in hoc versiculo pugnam aliquam infelicem Hebræorum de Tribu Ephraim; sed neque facile est invenire in divinis litteris,

que illa pugna fuerit; neque credibile est Prophetam quasi ex abrupto inserere voluisse hoc loco particulare aliquod factum, cum generatim describit vitia totius populi de Ægypto mirabiliter educti, ac de servitute liberati. Igitur probabilis est, per quamdam similitudinem explicari, quod dictum fide, populum hebreum non fuisse constantem in æst et obedientia Dei, ut sensus sit: « Filii Ephrem, id est, Israelitæ similes fuerunt milibus incipientibus præliari cum hostibus, et mox dimisso prælio terga vertentibus; sic enim Israelitæ in deserto non semel promiserunt se Deo parituros et facturos quæcumque ille mandasset; et statim mutata voluntate cogitabant de reditu in Ægyptum, et contra Deum et Mosem murmurabant. Nominat autem David filios Ephraim, id est, tribum Ephraim, et per illam intelligit totum cœlum Israelitarum; quia tribus Ephraim erat numerosissima et potentissima post tribum Juda; et per hoc æmula tribu Juda; et in Scripturis ut plurimum reprehenditur tribus Ephraim, et laudatur tribus Juda, et ideo mala universi populi describuntur potius sub nomine Ephraim, quam sub nomine aliarum tribuum, et in fine hujus Psalmi dicit: « Tribum Ephraim non elegit; sed elegit Tribum Juda. » Vide Oseam Prophetam.

13. NON CUSTODIERUNT TESTAMENTUM DEI, ET IN LEGE EJUS NOLUERUNT AMBULARE.

14. ET OBLITI SUNT BENEFACTORUM EJUS, ET MIRABILIAM EJUS QUÆ OSTENDIT EIS.

15. CORAM PATRIBUS EORUM FECIT MIRABILIA IN TERRA ÆGYPTI, IN CAMPO TANEOS.

Explicat quod metaphorice dixerat, filios Ephraim, id est Israelitas, conversos fuisse re-
torsuros; nam cum professi essent se obedituros Deo, non servaverunt pactum, nec legem Dei impleverunt, et cito obliti sunt beneficiorum Dei et mirabilium operum, quæ Deus fecerat in Ægypto pro ipsis, quæque a patribus suis narrari audierant. Illud, non custodierunt testamentum Dei, significat, non steterunt promissis, sive non servaverunt pactum; nam in hebræo est vox ברית *berith*, quæ significat pactum; sed Septuaginta interpretes verterunt testamentum, ut alias sæpe diximus. Illud, in campo Taneos, significat in *plinitie Ægypti*, cujus regia dicitur Tanis. Mirabilia enim, quæ fecit Moses coram Pharaone, non facta sunt in loco obscuro, sed in loco celeberrimo et apertissimo, in agro videlicet urbis regie.

16. INTERRUPTIT MARE, ET PERDUXIT EOS; ET STATUIT AQUAS QUASI IN UTRE.

17. ET DEDUXIT EOS IN NUBE DIEI, ET TOTA NOCTE IN ILLUMINATIONE IGNIS.

18. INTERRUPTIT PETRAM IN EREMO, ET ADAQUAVIT EOS VELUT IN ABYSO MULTA.

19. ET EDUXIT AQVAM DE PETRA, ET DEDUXIT TANQUAM FLUMINA AQVAS.

20. ET APPOSUERUNT ADHUC FEGGARE EI, IN IRAM EXCITAVERTUNT EXCELSUM IN INAQVOSO.

Posteaquam attigerat David mirabilia facta in Ægypto coram Pharaone, describit alia facta in egressu, id est, divisionem maris Rubri, ut transiret populus siccis vestigio per medium maris; et alia patrata post egressum de Ægypto in solitudine, videlicet columnam nubis, quæ præcedendo ostendebat iter per diem, et columnam ignis, quæ ostendebat iter per noctem; ac postea sitienti populo eductas aquas de petra in maxima copia. Addit vero David, post hæc omnia mirabilia populum incredulum iterum provocasse Deum ad iracundiam, in deserto inaqvoso ob aquæ penuriam. Quæ iterum educta est de petra ut habetur Num. xx. Nam illa prior educio confiteratur anno superiore, ut habetur Exod. xvii. Illud, statuit aquas quasi in utre, significat Deum ea facilitate fecisse, ut mare consisteret, et non operiret Hebræos, qui per fundum maris iter faciebant, quæ facilitate potest continere modicam aquam inclusam in utre, ut non defluat in terram. Illud, in nube diei, potuisset clarius verti, in nube per diem: nam in hebræo non habet formam genitivi. In greco est quidem *ἡμέρας*, in genitivo, sed accipitur pro ablativo, quo Græci cetera. Illud, velut in abysso multa, significat ex petra fluxisse tantam copiam aquarum, ac si petra conversa fuisset in lacum profundissimum, vel in magnum et profundum flumen, ut dicitur in sequenti versiculo: abyssus enim est profunditas magna. Denique illud, et apposuerunt adhuc peccare, potest referri ad secundam educationem aquæ ex petra; ut sensus sit: Olim peccaverunt murmurantes ob inopiam aquæ, et Deus dedit illis aquam de petra, Exod. xvii; et obliti illius miraculi apposuerunt secundo murmurare, et de potentia Dei dubitare, ob similem aquæ penuriam, ut habetur Num. xx, ubi rursus dedit eis Deus aquam de petra. Potest etiam, ut alii volunt, conjungi cum sequenti versiculo, ut commemoretur peccatum murmurationis de inopia panis, non de penuria aquæ. Sed prior expositio mihi magis placet, tum propter vocabulum inaqvoso, quod denotat carentiam aquæ; tum ne desit in Psalmo memoria peccati illius celeberrimi, quo populus bis murmuravit contra Deum et Mosem ob aquæ penuriam. Et secundum hanc expositionem, illa verba, et eduxit aquam de petra, continent repetitionem versiculi superioris: non autem narrationem secundæ educationis aquæ ex petra.

21. ET TENTAVERTUNT DEUM IN CORDIBUS SUIS, UT PETERENT ESCAS ANIMABUS SUIS.

22. ET MALE LOCUTI SUNT DE DEO; DIXERUNT: NUMQUID POTERIT DEUS PARARE MENSAM IN DESERTO?

23. QUONIAM PERCUSSIT PETRAM; ET FLUXERUNT AQVÆ, ET TORRENTES INUNDAVERUNT.

24. NUMQUID ET PANEM POTERIT DARE, AUT PARARE MENSAM POPULO SUO?

25. IDEO AUDIUIT DOMINUS, ET DISTULIT; ET IGNIS AGCENSUS EST IN JACOB, ET IRA ASCENDIT IN ISRAEL.

26. QUIA NON CREDIVERUNT IN DEO, NEC SPERAVERTUNT IN SALUTARI EJUS.

27. ET MANDAVIT NUBIBUS DESUPER, ET JANUAS CÆLI APERUIT.

28. ET PLUIT ILLIS MANNA AD MANDUCANDUM, ET PANEM CÆLI DEDIT EIS.

29. PANEM ANGELORUM MANDUCAVIT HOMO, CIRCA NISIT EIS IN ABUNDANTIA.

30. TRANSLULIT AUSTRUM DE CÆLO, ET INDUXIT IN VIRTUTE SUA AFRICUM.

31. ET PLUIT SUPER EOS SICUT PULVEREM CARNES, ET SICUT ARENAM MARIS VOLATILIA PENNATA.

32. ET CEDIDERUNT IN MEDIO CASTROBVM EORVM CIRCA TABERNACULA EORVM.

33. ET MANDUCAVERUNT, ET SATURATI SUNT NIMIS: ET DESIDERIUM EORVM ARTULIT EIS; NON SUNT FRAUDATI A DESIDERIO SUO.

Conjungit Propheta beneficium panis cœlestis cum beneficio aquæ productæ ex petra, quoniam hæc erat figura insignis passionis Christi, et sacro sancte Eucharistie, ut explicat Dominus ipse Joan. vi, et Apostolus I Corinth. x. Aqua enim ex petra, est sapientia ex stultitia. Non enim minus contraria est sapientia stultitiæ, quam aqua res mollis et fluida, petreæ aræti et duræ: sapientia est mysterium crucifixi; Christus enim crucifixus, id est, petra percussa, gentibus stultitiæ erat, et Judæis scandalum, et tamen hominibus fide illustratis producit altissimam sapientiam. Et qui non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes, ut scribit Paulus I Corinth. cap. 1. Panis autem de cœlo verus, non erat manna pluens ex cœlo aereo; sed caro Christi, qui de cœlo cœlorum descendit, et dat vitam mundo. Manna tamen hunc panem verum adumbrabat: et hoc significavit Propheta, cum initio Psalmi se parabolæ et ænigmata cantatum pollicebatur. Sed veniamus ad expositionem verborum. Propheta posteaquam commemoraverat beneficium aquæ de petra eductæ, et infidelitatem populi, transit ad beneficia panis et carnis, et ad novam populi incredulitatem explicandam. Sciendum autem est, bis a Deo datum fuisse Hebræis cibum carniem, semel una cum manna, Exod. xvi, et rursus carnis solius, Num. cap. xi, et manna cum carnis datum est, antequam aquæ producerentur ex petra; sed cibus

carnis solius datus est post educationem aquæ ex petra. Sed David conjungit utrumque beneficium, et utrumque murmuracionem simul: et ideo nascitur in verbis aliqua obscuritas, quæ facile tolli potest. Alit igitur: « Et tentaverunt Deum in cordibus suis, id est, experiri volerunt an Deus vere esset omnipotens, et curam gereret populi sui: et ideo « petierunt escas animabus suis, » quas videlicet anima ipsorum desiderabat, ut panes et carnes; sic enim narrat Moses Exod. xvi, et Num. xi. « Et male locuti sunt de Deo, » dubitantes videlicet an posset in deserto pascere populum suum, sicut polare potuerat hæc pertinent ad secundam murmuracionem. Nam prior precessit priorem educationem aquæ ex petra, ut patet ex lib. Exod. cap. xvi et xvii. « Ideo audivit Dominus, et distulit, » id est, audivit murmuracionem ex incredulitate procedentem; et distulit, » hoc est, longe fecit se populum suum, amovit a benevolentia sua, quin potius convertit benevolentiam in iram et indignationem; et immisit ignem in castra, et mullos occidit, ut dicitur Num. xi. Et tamen voluit convincere populum in fidelem, et demonstrare potentiam suam, et ideo « mandavit nubibus desuper, et januas cœli aperuit, et pluit illis manna ad manducandum, et panem cœli dedit eis, panem angelorum manducavit homo. » Hæc pertinent ad priorem murmuracionem; manna enim datum est ante productionem aquæ ex petra. Porro manna dicitur panis de cœlo, quia ex cœlo aereo pluebat; et panis angelorum, quia opæ et ministerio angelorum fiebat. Vocabulum autem manna ductum est ab admiratione populi, qui videns terram cooperatam novo illo cibo, dixit: *Man hu?* quod significat, *quid hoc?* Inde positum est illi cibo nomen man, et grece *μάννα*; erat autem manna simile pruinæ, Exod. xvi; et sicut semen coriandri, quod in mortario contusum, et coctum igni, saporem habebat panis oleati, Num. xi. Deinde, « translulit Deus Austrum de cœlo, et induxit in virtute sua Africum, » et pluit super eos sicut pulverem carnes, » id est, effecit ut ventus vehementissimus deferret coturnices in desertum, ubi Judæi morabantur, in tanta copia, quanta est copia pulveris in litore maris. In hebræo habetur: *Translulit ventum orientalem*; ex quo intelligimus per Austrum intelligendum esse Austrum orientalem, qui dicitur Eurus: sed quia Auster orientalis non est contrarius Africo, sive Libyco, ut vocatur in te. in greco, sed potius ei vicinus et conjunctus; ideo Theodoretus et Euthymius, et alii per vocem *translulit* non intelligunt amovit, sive cessare fecit; sed *co-stavit*, et *flare jussit*, ac si dictum esset: *Translulit de cœlesti thesauro, et emisit in terram, ut etiam exponit S. Augustinus, ut simul cum Africo adduceret coturnices in desertum. Itaque non unus, sed duo venti ex duabus vicinis regionibus adduxerunt copiam coturnicum. Non tamen est improbabilis aliorum sententia, quod ventus Australis orientalis, id*

est Eurus, remotus sit, et prohibitus flare; et solus Africus, sive Libycus impulit coturnices in castra Hebræorum: nam *Num. xi* dicitur ventus a Domino adduxisse coturnices trans mare ad castra Hebræorum. Ubi unius venti solum mentio fit, et venti, qui per mare Libycum transiret, ut adduceret coturnices ad desertum. Eiusmodi autem ventus non est Eurus, sed Libycus. Adde quod S. Hieronymus vertit: « Abstulit Eurus de caelo, et induxit in fortitudine sua Africum. » Denique verba graece et latinae editionis facile explicantur in hanc sententiam, et durioscule in priorem.

34. ADHUC ESCAE EORUM ERANT IN ORE IPSORUM, ET IRA DEI ASCENDIT SUPER EOS.

35. ET OCCIDIT PINGUES EORUM, ET ELECTOS ISRAEL IMPEDIVIT.

36. IN OMNIBUS HIS PECCAVERUNT ADHUC, ET NON CREDIDERUNT IN MIRABILIBUS EIUS.

37. ET DEPECERUNT IN VANITATE DIES EORUM, ET ANNI EORUM CUM FESTINATIONE.

38. CUM OCCIDERET EOS, QUEREBANT EUM; ET REVERTERANTUR, ET DILUCULO VENERANT AD EUM.

39. ET REMEMORATI SUNT, QUIA DEUS ADIUTOR EST EORUM; ET DEUS EXCELSUS REDEMPTOR EORUM EST.

40. ET DILEXERUNT EUM IN ORE SUO, ET LINGUA SUA MENTITI SUNT EI.

41. COR AUTEM EORUM NON ERAT RECTUM CUM EO, NEQ. FIDELIS HABITUS IN TESTAMENTO EIUS.

Demostat in his versiculis Propheta Deum magno miraculo satisfecisse desiderio Hebræorum, ut ostenderet potentiam suam; sed non dimisisse impunitam infidelitatem, et contumaciam eorum: Hebræos autem tum ob miraculum, tum ob flagellum conversos fuisse ad obedientiam et fidem, sed non stabili corde, neque perseveranter, ut par erat. « Adhuc, inquit, escæ erant in ore eorum, » id est, nondum consumperant coturnices, « et ira Dei excitata est adversus eos; » et occidit eis partem maximam, ita ut appelleretur locus ille, « sepulcra concupiscentiæ, » ut dicitur *Num. xi*. Quomodo eos Deus occiderit, Scriptura non docet; sed credibile est, morbo aliquo ex nimia aviditate et saturitate comeditum exorto. Occidit autem Deus præcipue pingues et electos, id est, magis deditos voluptatibus, et juvenute ac viribus robustiores: quos electos dicit impeditos; quia morbus deiecit eos, et impeditur ne a morte fugere possent, quamvis aliqui robustissimi essent. Hoc autem illis accidit, quia peccaverunt in Deum infidelitate sua et non credentes mirabilia illa a Dei omnipotentia fieri, sed casu accidisse, ut coturnices ad eos deferrentur. Ideo morte puniti sunt tanta velocitate, ut defecerint dies eorum in vanitate id est,

velut fumus, aut umbra, quæ celerrime transit, et vestigium nullum relinquit. Ipsi autem cum flagellarentur a Deo, et morte afficerentur, redibant ad eum, et quærebant adiutorium Dei, et diluculo, id est, continuo, statim, cum primum flagellum sentire inciperent, veniebant supplices ad misericordiam Domini implorandam: et tunc ad memoriam revocabant beneficia Dei priora: sed non erat stabilis, et vera conversio eorum, sed melu extorta et ficta; nam ore quidem amore devotionem erga Deum profitebantur, sed mente inconstantiam; quia « cor eorum non erat vere directum ad Deum, neque fideles permanebant in servanda promissione, et pacto cum Deo inito. » Utinam non instarem et nos Christiani hanc Hebræorum inconstantiam; quam multi enim sunt ex nobis, qui in periculo vite constituti promittunt, et vocent Deo et Sanctis eius morum emendationem; et periculo evitato, redeunt ad pristinum vitiatorum consuetudinem! sed Deus non irridetur, et qui tales sunt, non effugit iudicium Dei.

42. IPSE AUTEM EST MISERICORS; ET PROPITIUS FIET PECCATIS EORUM, ET NON DISPERDET EOS.

43. ET ABUNDAVIT UT AVERTERET IRAM SUAM, ET NON ACCENDIT OMNEM IRAM SUAM.

44. ET RECORDATUS EST QUIA CARO SUNT, SPIRITUS VADENS, ET NON REVENIENS.

45. QUOTIES EXACERBAVERUNT EUM IN DESERTO? IN IRAM CONCITAVERUNT EUM IN INAQUSO?

46. COR AUTEM EORUM, ET TENTAVERUNT DEUM; ET SANCTUM ISRAEL EXACERBAVERUNT.

47. NON SUNT RECORDATI MANUS EIUS, DIE QUAREDEMINT EOS DE MANU TRIBULANTIS.

Confert nunc Propheta bonitatem Dei cum nequitia hominum; ac dicit Deum quidem flagellasse populum suum, sed non esse oblitum misericordis naturæ suæ: ideo non tam severe in illos animadvertisse, ut eorum peccata merebantur. Nam propitius erit peccatis eorum, et non disperdet omnino populum suum. Ipsi quidem digni erant ultimo exterminio, sed misericordia Dei fecit ut aliqui remaneret: ut revera ex numero eorum, qui exierant ex *Ægypto* duo remanserant, Iosue et Caleb: qui figuram gerebant Electorum, qui salvi fient; nam, ut Apostolus loquitur *ad Rom. xi*: « Non repulsi Deus plebem suam, quam præscivit; sed reliquit secundum electionem gratiæ salvæ facte sunt. » Itaque non repugnat hic versiculus dispersioni Hebræorum, quam videmus; nam impleta est hæc promissio in Apostolis, qui ex Hebræis erant, et non solum dispersi non sunt, sed collegerunt multitudinem magnam Deo in populum electum: de quo propheta vitæ *Oseæ* cap. ii: « Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei, qui non consensit misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. » Per-

git Propheta, ac dicit: « Et abundavit, ut averteret iram suam, » id est, abundanter et copiose avertit iram suam, quia multum remisit de pena, quam populi peccata merebantur, et hoc modo temperavit, sive avertit iram; quia « non accendit omnem iram suam, » ut iuste facere polisset. « Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, et non rediens, » accessit ad rationem miserendi naturæ hominis post peccatum primi hominis infirma, et mortalis, obnoxia carnalibus concupiscentiis. Ipse enim novit figmentum nostrum, « quod caro sumus, » id est, carnales, infirmi ac debiles; « et quod spiritus sumus vadens, et non rediens, » id est, vitam habemus mortalem, quæ continuo progreditur a pueritia ad juventutem, et non revertitur ad pueritiam: progreditur a juventute ad senectutem, et non revertitur ad juventutem, sed brevi compendio tendit ad mortem. Itaque similis est floribus aliisque rebus caducis: non autem soli, et lunæ, et stellis, quæ in circulos suos revertuntur, et semper sunt eadem, quia solidæ sunt et æternæ. Non desunt qui velint, hoc loco per spiritum intelligi animum, qui exit de corpore per mortem, et non revertitur vi sua ad corpus. Sed non videtur ad rem præsentem facere tractatio de resurrectione, ubi solum describitur infirmitas et brevitatis humanæ vitæ. Proinde hoc loco per spiritum intelligendus est spiritus vitalis corporis nostri, sive corporalis vitæ, quæ progrediendo consumitur, et mutabilis atque instabilis est. Quod autem sit falsis vita hominis, probat Propheta sequentibus versiculis. « Quoties, inquit, exacerbaverunt eum in deserto? in iram concitaverunt eum in inaquso? » instabilitate sua videlicet nunc promittendo fidem et obedientiam; nunc contra obloquendo et recitrandum: nam conversi sunt a bono proposito, et promissis, et tentaverunt Deum, experiri volentes an vere Deus omnipotens esset: et hoc modo « sanctum Israel, » id est, Deum exacerbaverunt. Vocatur autem Deus *Israelis sanctus*, non solum a Davide, sed etiam ab *Isaia* in plurimis locis, quoniam solus Deus verus est proprie sanctus, id est, purus et inviolabilis: dii enim gentium immundi demones sunt. Denique tanta fuit mutabilitas et stultitia Hebræorum, quos Deus eduxit ex *Ægypto*, ut statim oblitii sint signorum et prodigiorum maximorum et plurimorum, quæ manus Dei fecit, cum eos de servitute *Ægyptiaca* liberaret.

48. SICUT POSUIT IN ÆGYPTO SIGNA SUA, ET PRODIGIA SUA IN CAMPO TANEOS.

49. ET CONVERTIT IN SANGUINEM FLUMINA EORUM, ET IMBRES EORUM, NE BIBERENT.

50. MISIT IN EOS CŒNONYIAM, ET COMEDIT EOS; ET RANAM, ET DISPERDIDIT EOS.

51. ET DEDIT ÆRUGINI FRUCTUS EORUM, ET LABORES EORUM LOCUSTÆ.

52. ET OCCIDIT IN GRANDINE VINETAS EORUM, ET MOROS EORUM IN FRUMINA.

53. ET TRADIDIT GRANDINI JUMENTA EORUM, ET POSSESSIONES EORUM IGNI.

54. MISIT IN EOS IRAM INDIGNATIONIS SUÆ, INDIGNATIONEM, ET IRAM, ET TRIBULATIONEM, IMMISIONES PER ANGELOS MALOS.

55. VIAM FECIT SEMITE IRÆ SUÆ: NON PERPERCIT A MORTE ANIMABUS EORUM, ET JUMENTA EORUM IN MORTE CONCLUSIT.

56. ET PERCUSSIT OMNE PRIMOGENITUM IN TERRA ÆGYPTI: PRIMITIUS OMNIS LABORIS EORUM IN TABERNACULIS CHAM.

57. ET ABSTULIT SICUT OVES POPULUM SUUM, ET PERDUXIT EOS TANQUAM GREGEM IN DESERTO.

58. ET EDUXIT EOS IN SEPE, ET NON TIMEVERUNT; ET INIMICOS EORUM OPERUIT MARE.

Occasionem versiculi quadragesimi septimi, ubi dixerat Propheta non fuisse recordatos Hebræos mirabilia, quæ fecit Deus, cum educeret eos de *Ægypto*: describit his undecim versiculis signa et prodigia, quæ fecit Deus adversus Pharaonem, donec tandem eum cum exercitu suo demersit in mare. Quæ omnia narrantur in *Exodo* a cap. vii ad xiv. Porro David non meminit omnium signorum, sed præcipuorum: neque ordine illa enumerat, sed ut sibi visum est; sic inquit loquitur: « Non sunt recordati Hebræi in deserto, » manus Domini, » id est, potentie, vel operis Domini, quod liberavit eos de manu Pharaonis tribulantis. « Sicut posuit in *Ægypto* signa, » id est, non sunt recordati, quemadmodum statueri Deus ingentia miracula, signa potentie suæ in *Ægypto*, ac potissimum in parte nobiliori *Ægypti*, ubi est fanis regia Pharaonis. « Et convertit, » id est, quia convertit, « in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum, ne biberent. » De hoc signo scribit *Moses Exod. cap. vii*. Vocat Propheta « flumina *Ægypti* » varios ramos Nili fluminis, qui per *Ægyptum* flunt; per *imbrem* non intelligitur pluvia, quæ in *Ægypto* videri non solet, sed ponitur imber pro aqua, species videlicet pro genere. Quomodo Virgilius lib. i *Æneid.* dixit:

Accipiant inimicum imbrem, rianisque fatiscant.

Ubi per *imbrem* intelligit aquam marinam, quæ in *hævin* per rimas ingrediebatur. Itaque David more suo idipsum bis repetit, et quod in priore parte versiculi vocavit *flumina* in posteriore vocat *imbrem*. « Misit in eos cœnonyam, et comedit eos; » et ranam, et disperdidit eos, » de hoc agitur *Exod. cap. vii*. Vulgaris questio hic est, an sit legendum cœnonyam, id est, musca communis, sive omne genus muscarum, an cœnonyam, id est, musca canina. Vulgata editio correctæ habet, cœnonyam, cui favel S. Hieronymus tum in versione sua ex hebreo, tum in epist. ad *Samiam*

occidit omnia primigenita hominum et jumentorum, quae erant primitiae laborum eorum, id est, Aegyptiorum: laborant enim plurimum homines in educandis filiis suis, et jumentorum suorum; sed primitiae laboris erga primogenita exercetur; sed primitiae laboris erga primogenita exercetur; sed primitiae laboris erga primogenita exercetur. « Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustis, » hoc signum habetur Exod. x, ubi fit tantum mentio locustarum: proinde per æruginem intelligendæ sunt locustæ, vel bruchi (ut vertit S. Hieronymus): quæ animantia devorant herbas ad modum æruginis. Itaque nomen æruginis, quod proprie significat vitium aeris, hoc loco accipitur metaphorice. « Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina: » de hac re agit Exod. ix, ubi non fit mentio pruinae, sed solius grandinis. S. Hieronymus vertit, et *scymonos grandis in frigore*: ubi per *frigus* posset intelligi frigus grandinis, ut sit repetitio ejusdem rei: vel certe grandine et pruina afflixit Deus vineas et arbores Aegypti, sed David addidit quod Moses omiserat. « Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessiones eorum igni. » Grando enim cum igne fulgurum et fulminum descendebat, nec solum herbas, sed etiam jumenta perdebant, ut ibidem legimus. « Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos. » In hoc versiculo generalim complectitur Propheta omnes alias plagas, quas omiserat, ut ulcera, vesicæ, et alia id genus; et simul attingit postremam et gravissimam plagam, occisionem videlicet primogenitorum omnium, quæ facta est per Angelum percussentem, ut dicitur Exod. xii: « Non sinam, inquit, percussorem ingredi domos vestras, » etc. « Misit iram indignationis suæ, » id est, effectum ire et furoris sui, tribulationem videlicet magnam, et hoc idem repetens, ait: « Iram et indignationem, » id est, effectum ire et furoris, qui effectus est tribulatio. « Immissiones per angelos malos, » id est, quæ tribulatio fuit per immissionem angelorum malorum. Ex quo intelligimus plagas Aegypti, ac præcipue occisionem primogenitorum, factas esse opera Angelorum, qui non nocent, nisi quantum Deus permiserit, cum Dei summi Judicis administrati sint. Possunt autem angeli mali dici Angeli sancti, qui dicuntur mali ab effectu, quia puniunt quos Deus vult puniri. Possunt etiam dici angeli mali, demones impuri, qui sunt vere mali malum voluntatem gerentes. Deus enim utriusque atitur: nam per angelos sanctos perivit Sodomis igne caelesti: et per Angelos impuros flagellavit Jobum, igne pariter caelesti. Vide S. Augustinum in hunc locum: « Viam fecit semite ire suæ, non pepercit a morte animabus eorum. » Insignis metaphora est, quasi dicat: Ira divina ultionem parans delinebatur a divina misericordia, ne usque ad mortem deserviret; sed tandem remoto obice misericordie, « viam aperit ire suæ, » et non pepercit vitæ ipsorum a morte: sed

59. ET INDUXIT EOS IN MONTEM SANCTIFICATIONIS SUÆ, MONTEM QUEM ACQUISIVIT DEXTERA EUS.

60. ET FIECIT A FACIE EORUM GENTES, ET SORTÉ DIVISIT EIS TERRAM IN FUSICULO DISTRIBUTIONIS.

61. ET HABITARE FECIT IN TABERNACULIS EORUM TRIBUS ISRAEL.

62. ET TENTAVERUNT, ET EXACERBAVERUNT DEUM EXCELSUM; ET TESTIMONIA EUS NON CUSTODIERUNT.

63. ET AVERTERUNT SE, ET NON SERVAVERUNT FACTUM: QUEM AD MODUM PATRES EORUM, CONVERSI SUNT IN ARGUM PRAYUM.

64. IN IRAM CONGITAVERUNT EUM IN COLLIBUS SUIS, ET IN SCULPTILIBUS SUIS AD EMULATIONEM EUM PROVOCAVERUNT.

Transit nunc Propheta ad historiam libri *Josue* et *Judæ*, atque ostendit iussu Hebræos introducos a Deo in terram promissionis, quam vocat « montem sanctificationis suæ, » quia erat terra montuosa, et quam Deus sibi ipsi sanctificaverat et dedicaverat, ut in ea coleretur a populo suo; dicit quoque eam terram acquisitam a Deo, quia Deus fecit evidentibus miraculis, duce Josue, ut Israelite vincerent bello, et expellerent pristinos habitatores cultui idolorum addictos. Addit vero Propheta Hebræos in terram promissionis introductos, non fuisse meliores patribus suis, qui in deserto perierant: nam ipsi quoque « tentaverunt et exacerbaverunt Deum, servientes idolis, » et verum dei cultum deserentes. Illud, *conversi sunt in argum prayum*, significat eos imitatores esse arcum distortum, qui non jacit sagittas, quo jacienda sunt, sed in aliam partem ubi non oportebat. Sic enim Hebræi promittebant observantiam legis Dei, ac videbantur sagittas operum suorum dirigere ad cultum veri Dei; sed interim sa-

crificabant diis alienis, id quod propriis verbis explicat Propheta in sequenti versiculo, cum ait: « In iram concitaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis ad emulationem eum provocaverunt, » siquidem in excelsis collibus, præsertim frondosis, collocabant altaria idolorum, ibique eis sacrificabant.

65. AUDIUIT DEUS ET SEREVIT, ET AD NIHILUM REDEGIT VALDÉ ISRAEL.

66. ET REPUIT TABERNACULUM SILO, TABERNACULUM SUUM, UBI HABITAVIT IN HOMINIBUS.

67. ET TRADIDIT IN CAPTIVITATEM VIRTUTEM EORUM, ET PULCHRITUDINEM EORUM IN MANUS INIMICI.

68. ET CONCLUSIT IN GLADIO POPULUM SUUM, ET HEREDITATEM SUAM SPREVIT.

69. JUVENES EORUM COMEDIT IGNIS, ET VIRGINES EORUM NON SUNT LAMENTATE.

70. SACERDOTES EORUM IN GLADIO CECIDERUNT, ET VIDUÆ EORUM NON FLORABANTUR.

Hic jam explicat Propheta ultionem divinam in peccata populi sui, ac præcipue commemorat tempus illud, quo Philistæi fuderunt exercitum populi Dei, et arcam Domini captivam duxerunt, sacerdotibus occisis, qui eam custodiebant; quæ historia narratur in *1 Reg. cap. iv*. Ait igitur: « Audiuit Deus, » id est, cognovit peccata populi sui clamantia in caelum, « et sprevit » populum suum tanquam inutilem, et tanquam morte dignissimum. « redegit valde ad nihilum, » id est, valde humiliavit, concessa victoria maxima hostibus eorum. « Et repuit tabernaculum Silo, » id est, abiecit tabernaculum, in quo erat arca, quod tabernaculum tunc erat in Silo: et in quo tabernaculo Deus quodam modo habitabat inter homines, quia inde dabat responsa hominibus. « Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici, » id est, permisit circumveniri, et undique circumdari gladiis hostium populum suum, quem elegerat sibi in hereditatem, id est, in populum peculiarem et proprium. « Juvenes eorum comedit ignis, » id est, ardor belli, sive ignis iræ Dei consumpsit præstantissimos quoque, quales solent esse homines in flore juvenitatis: « et virgines eorum non sunt lamentate, » id est, occisis juvenibus in bello, virgines eis desponsate non habuerunt, qui earum sortem lugerent; quoniam in communi strage quisque habuit, quod domi suæ lugeret. Itaque illud, *lamentate*, passive accipiendum est, ut indicat S. Hieronymus, qui vertit: *Et virgines ejus nemo luit*. Rabbinii legunt: *Et virgines eorum non sunt laudate*, carmine videlicet nuptiali. Sed vox hebræa utrumque significare potest, *defleta* et *laudate*; nos autem anteposuit Septuaginta Seniores et S. Hieronymum omnibus Rabbinis. « Sacerdotes eorum in gladio cecide-

runt, » videlicet Ophni et Phinees, filii Heli, qui nominatim referuntur inter mortuos, in *1 Reg. iv*. « Et viduæ eorum non plorabantur, » id est, relictas uxores eorum nemo fuit, qui deflendo consolaretur; quoniam, ut dictum est, omnes occupati erant in propriis consanguineis deplorandis, quos ruina communis oppresserat. In hebræo et græco habetur in futuro, *non plorabuntur*; sed S. Hieronymus, intelligens futurum poni pro præterito, vertit, *non sunt defleta*; et eodem modo noster Interpretes vertit, *non plorabantur*.

71. ET EXCITATUS EST TANQUAM DORMIENS DOMINUS, TANQUAM POTENS GRAPULATUS A VINO.

72. ET PERCUSIT INIMICOS SUOS IN POSTERIORA, OPPROBRIUM SEMPERITERNUM DEDIT ILLIS.

73. ET REPUIT TABERNACULUM JOSEPH, ET TRIBUM EPHRAÏM NON ELEGIT.

74. SED ELEGIT TRIBUM JUDA, MONTEM SION QUEM DILEXIT.

75. ET ADIFICAVIT SICUT UNICORNIIUM SANCTIFICIUM SUUM IN TERRA, QUAM FUNDAVIT IN SECULA.

76. ET ELEGIT DAVID SERVUM SUUM, ET SUSTULIT EUM DE GREGIBUS OVium, DE POST PERTANTES ACCEPTIT EUM.

77. PASCERE JACOB SERVUM SUUM, ET ISRAEL HEREDITATEM SUAM.

78. ET PAVIT EOS IN INNOCENTIA CORDIS SUI; ET IN INTELLECTIBUS MANUUM SUARUM DELUXIT EOS

In hac postrema parte Psalmi, David ostendit Deo placuisse afflictionem populi sui, quatenus poena erat peccatorum; sed non placuisse superbiam et iniquitatem Philistinorum, qui eos afflixerunt: et ideo vindictam ab ipso Deo sumptam de Philistæis, ut narratur in eodem *1 lib. Reg. cap. v*. Deus enim sæpe utitur mala voluntate impiorum ad aliquos puniendos; et deinde punit eosdem impios, non tam attendens, quod per illos ipse fecit bonum, quam malam nocendi cupiditatem, quam in eis ipse non fecit. Addit deinde nominasse Deum, ut tabernaculum esset amplius in Silo, civitate de tribu Ephraim, neque ut summa imperii esset in tribu Joseph, sed voluisse ut tabernaculum statueretur in monte Sion, et imperium pertinere ad tribum Juda, et ex tribu Juda Davidem eligisse regem populo suo; quod est vaticinium de Christo et Ecclesia, ut initio Psalmi diximus. Nam, ut hoc loco diligenter observavit S. Augustinus, non repulit Deus Joseph, et elegit Judam ob meritum personarum. Nam Joseph merito fuit multo, quam Judas, sive castitatem, sive patientiam, sive sapientiam, sive prudentiam, sive dilectionem inimicorum consideres: sed elegit Judam propter Davidem, et Davidem propter Christum, et Synagoga destructur, ut Ecclesiam edificaret. Sed ipsa verba explicemus: « Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, » id est,

prævaluerunt Philistæi in Hebræos, non ob Philistæorum potentiam, vel Domini impotentiam; sed quia Dominus dormiebat, et dormiebat sopore gravi, tanquam crapulatus a vino. Ebrietas enim alte dormire facit. Sed a sopore illo excitatus potentiam suam in Philistæos mirifice demonstravit. Dicitur autem Deus dormire metaphorice, quando ita se gerit, ac si non adverteret injurias, quas illi faciunt iniqui: et dicitur dormire, ut crapulatus a vino, quando patienter agit erga gravissimos peccatores, ac si ita alte dormiat, ut non advertat injurias maximas contra se fieri, qualis injuria fuit captivitas arcæ. Non desunt, qui metaphoram ebrietas ita explicent, ut sensus sit, Deum excitatum a somno potenter et furiose egisse in adversarios, ut solent ebrii, qui valentissimi et audacissimi sunt, cum non advertant quid faciunt. Sed non placet ista expositio; tum quia ebrietas facit quidem audaces homines, sed non potentes, imo debilitat potius; et qui a somno exsurgunt, non surgunt ebrii, sed sobrii: maneat ergo prior expositio, quæ S. Augustini est. « Et percussit inimicos suos in posteriora: » inmisit enim mortuum gravissimum, et pudendum « in posteriora » corporis Philistinorum, ac, ut Scriptura loquitur, « in secretiore parte natium, » ut simul cruciarentur dolore et rubore, ut legitur lib. I Reg. cap. v: « Opprobrium sempiternum dedit illis; » quia providentia Dei fecit, ut ipsi Philistæi anos aureos appenderent arcæ ad memoriam sempiternam mortis pudendi, quod Deus illos affecerat, I Reg. cap. vi. « Et tabernaculum Joseph, » id est, noluit deinceps tabernaculum sacrum, in quo servabatur arca, esse in Silo, quæ est civitas in tribu Ephraim, qui filius erat Joseph. « Et tribum Ephraim non elegit, » id est, constitutus regnum in populo suo, non elegit regem ex tribu Ephraim, quæ erat una ex duobus tribubus Joseph, et quidem numerosissima et potentissima. « Sed elegit tribum Juda, montem Sion, quem dicitur: » id est, elegit tribum Juda, ex qua daret populo suo principes; et elegit montem Sion, in locum tabernaculi, et postea templi, in quo servaretur arca, et fierent sacrificia. « Et edificavit sicut unicornium sacrificium suum in terra, quam fundavit in sæcula, » id est, edificavit Deus in monte Sion, sive in Jerusalem, quæ est terra duratura in æternum, sanctuarium suum firmissimum quasi cornu monocerotis. Hæc est parabola præcipua, et proposita, sive ænigma potissimum, quod initio Psalmi Propheta promisit; neque enim sanctuarium Testamenti veteris fuit firmum, ut cornu monocerotis, nisi in typo sanctuarii Testamenti novi; neque mons Sion, aut Jerusalem fuit terra fundata in sæcula, cum brevi eversa fuerit, nisi in figura Ecclesie christiane, « adversus quam porte inferi non prævalent, » Matth. xv; et cuius religio et sacramenta non mutabuntur usque ad mundi consummationem. Vox

unicornium, græce μονοκερας, in hebræo legitur רמין ramim, quod significat excelso: sed Septuaginta et S. Hieronymus non legerunt ramim, sed remin, quod monocerotes, id est, bestias, quæ solum unum cornu, sed firmissimum et robustissimum gerunt, et sine dubio hæc est vera lectio: « Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium; de post factantes accepit eum, pascere Jacob servum suum, et heres hereditatem suam. » Omisit Propheta regem in Saulis, et quia modicum duraturum erat, et quia quasi extortum fuit a Deo clamoribus populi: sed regnum Davidis posuit, qui Christi figuram gerebat, et ex propria Dei voluntate duraturum in æternum erat. Elegit ergo David servum suum, et sustulit eum de humili loco, ne forte ejus virtuti tribueretur tanta exaltatio. « Sustulit, inquit, de gregibus ovium, » id est, de officio et munere pastoris, quod reipsa exercebat, cum oves factas sequeretur. « Pascere Israel servum suum, et Jacob hereditatem suam, » id est, trauituli de ministerio pascendi oves, ad ministerium pascendi homines: præposuit enim illum regem populo suo, et hereditati sue, quæ Israel et Jacob appellatur. In hebræo habetur: Jacob populum suum, non ut nos habemus, « servum suum. » Aliqui suspicantur Septuaginta Interpretes vertisse, יצא, non יבא. At cur non verisimilius sit in hebræo olim fuisse יבא, habdo, servum suum, et postea successu temporis a sciolis mutatum in יצא, abnemo, populum suum? In sensu nulla est dissensio. Populus enim israeliticus est populus Dei, et servus Dei dici potest. « Et pavit eos in innocentia cordis sui; et in intellectibus manuum operum, et rexit populum Dei in innocentia cordis et sapientia operis: in innocentia cordis, quia cor purum et immaculatum gerens non affectabat gloriam suam, sed Dei; non utilitatem suam, sed populi; cupiebat non tam præesse, quam prodesse; pascebat oves, non ut suas, sed ut homini sui; ut minister, non ut herus: in sapientia manuum, ut David loquitur: « in intellectibus operum, » quia considerate agebat, quicquid agebat: non temere, non sine consilio, non absque maturitate. Quæ omnia etiam utcumque Davidi conveniunt, absolute tamen, et perfecte non nisi Christo conveniunt. Alioquin non reprehenderetur in Scriptura David, quod uxorem alienam conceperit, quod adulterium et homicidium perpetraverit, quod populi in sine causa numerari voluerit, quod Mphilisæto vauditium damnaverit, et bona ipsius imprudens cæcinnatori donaverit. Christus autem vere innocens corde, et sapiens in opere fuit: « qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » I Petri, cap. ii. Quique aucter dicere poterat: « Quis ex vobis arguet me de peccato? » Joan. viii.

V. v. — 1. Psalmus Asaph.

Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Jerusalem in pomorium custodiam.

2. Posuerunt morticina servorum tuorum, escas volatilibus cæli; carnes sanctorum tuorum bestis terra.

3. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem: et non erat qui sepeliret.

4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris; subsannatio et illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

5. Usquequo, Domine, irasceris in finem: accendetur velut ignis zelus tuus?

6. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non novaverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt:

7. Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt.

8. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum: cito anticipent nos misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis.

9. Adjuva nos, Deus salutaris noster, et propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos; et propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum.

10. Ne forte dicant in gentibus: Ubi est Deus eorum? et innotescat in nationibus coram oculis nostris.

Ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est. 11. Intreat in conspectu tuo gemitus competitorum.

Secundum magnitudinem brachii tui, posside filios mortificatorum.

12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: improprium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.

13. Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ, confitebimur tibi in sæculum.

In generationem et generationem annuntiamus laudem tuam.

Argumentum. — Deset templi profanationem et civitatis ruinam, oraque Jovam, ut iram suam a populo suo ad hostes converterat. « Compositum existimamus expugnata a Chaldeis urbe Hierosolymitanam, in quod tempus tum reliqua omnia, tum quæ vers. 4 et 13 habentur, conveniunt, ut quæ aptissime intelligantur de Idumæis, coll.

V. s. h. — Canticum [h. Psalmus] Asaph.

Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Jerusalem in acervos [al. acervis] lapidum.

Dederunt cadavera servorum tuorum escam [al. escas] volatilibus cæli: carnes sanctorum [h. misericordium] tuorum bestis terra.

Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris: subsannatio et derisio his, qui in circuitu nostro sunt.

Usquequo, Domine, irasceris in finem: ardebit quasi ignis zelus tuus.

Effunde furorem tuum super gentes, quæ non cognoverunt te, et super regna quæ nomen tuum non invocaverunt.

Quia comederunt Jacob, et decorem ejus desolaverunt.

Ne recorderis iniquitatum nostrarum veterum: cito [h. festina] occipent nos misericordie tuæ, quia attenuati sumus nimis.

Auxiliare nobis, Deus Jesus noster, propter gloriam nominis tui, [al. ad. et] libera nos: et propitiare peccatis nostris propter nomen tuum.

Quare dicent gentes, ubi est Deus eorum? nota fiat in gentibus ante oculos nostros ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est.

Ingradiatur coram te gemitus vincitorum in magnitudine brachii tui: relinque filios interitus.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: opprobrium suum quod exprobraverunt tibi, Domine.

Nos enim populus tuus, et oves pascuæ tuæ confitebimur tibi in sæculum: in generatione et generatione narrabimus laudem tuam.